

Duško Kečkemet

DOŽIVLJAJ SPOMENIKA, DOŽIVLJAJ
KULTURNE BAŠTINE. . .

UDK 7.025.1(497.13 Split)
Pregledni članak
Primljeno 8. III 1989.

Duško Kečkemet
Filozofski fakultet
Zadar, OOUR Split
58000 Split, YU
N. Tesle 12

U ovom radu iznose se razmatranja o zaštiti, predstavljanju i korištenju Dioklecijanove palače i spomeničkih ambijenata starog Splita. Posebno se analizira odnos društva u tom pogledu kroz prošlost i danas. Ukazuje se na narušavanje tradicionalnih ambijenata neukusnim natpisima na poslovnim prostorijama i suvremenim osvjetljavanjem koje nimalo ne pridonosi dobroj prezentaciji spomenika. Pored toga, u posljednjim decenijama, kod uređenja lokala u prizemljima upotrebljavaju se novi materijali, a rješenja često prelaze u kič. Autor kritizira i forsirano traženje praktičnih namjena građevinama koje im ne odgovaraju, a smatra apsurnim pretjerano dograđivanje mansardnih katova u ovoj sredini.

Nekoć, u srednjem vijeku, pa i kasnije, ruševne antičke palače i veće građevne cjeline bile su javni kamenolomi iz kojih se odnosio kamen za nove građnje. Poznato nam je da se i kamen porušenih kula Dioklecijanove palače prevezio u Veneciju za nove građnje i da su ruševine Salone bile državni kamenolom. Odnos prema kulturnoj baštini bio je drukčiji nego danas, a nije bilo ni ustanova za zaštitu spomenika.

Ali i danas, uza svu razvijenu institucionalnu zaštitu kulturnih spomenika, postoji njihova eksploatacija, često čak i ozakonjenim uništavanjima i degradacijama zbog suvremenih utilitarnih namjena.

Rekao bih u vezi s tim nešto o aktualnim problemima spomenika i spomeničkih ambijenata unutar zidina Dioklecijanove palače.

Domaći ili strani posjetilac Dubrovnika doživljava taj lijepi grad u svojoj srednjovjekovnoj i renesansnoj cjelini i skladu. Povijesni i ambijentalni doživljaj starog Splita gotovo je nemoguć, iako je Split spomenicima bogatiji i značajniji od Dubrovnika, koji je u većem dijelu izgrađen tek nakon potresa u sedamnaestom stoljeću. Dubrovčani su pružili na dlanu sve svoje spomeničke i ambijentalne vrijednosti, a Split kao da se trsio da ih sakrije ili naruši. Istina, Dubrovnik je grad usmjeren pretežno turizmu, a Split živom suvremenom privrednom i administrativnom, a stoga i saobraćajnom, prometu, ali taj ipak ne uvjetuje toliko zanemarivanje spomeničkih ambijenata i cjelina.

Zakoni za zaštitu spomenika kulture i zavodi što ih primjenjuju brinu se o zaštiti pojedinih povijesnih i umjetničkih spomenika, završetski i o zaštiti spomeničkih urbanističkih cjelina. U praksi se ta zaštita svodi na sam spomenik, na kuću dotičnog broja i vlasnika, ucrtanu u planu grada svojom površinom. Tako zaštićena kuća ipak može biti vizuelno potpuno degradirana. Slijedi pitanje: je li vizualni, ambijentalni spomenički ugođaj spomenik kulturne baštine ili je taj ugođaj tek nekakav pjesnički dodatak, neobuhvatljiv zakonima zaštite?

U našim slikovitim tradicionalnim mjestima duž obale i na otocima zaštitili smo svaku stariju crkvicu, ali smo u isto vrijeme dopustili da netragom propadnu redovito mnogo veće vrijednosti: donedavna skladne urbanističke cjeline, jedinstvene i osebujne vedute tih gradića.

Ili jednostavniji, ali zorniji primjer, iako, srećom, bez tako sudbonosnih posljedica: otkrili smo ponovno Srebrna vrata Dioklecijanove palače, ali ih svima prezentiramo u okviru pultova-šatora s nametljivo prodajom hlača i opanaka, pa ih gledalac bez tog okvira ne može ni vidjeti, ni doživjeti (a ni fotografirati, što je njegovo turističko pravo). Slično je pitanje predstavljaju li šareni kavanski suncobrani i pletene stolice (ili one s plastičnim »rokoko« ukrašenja) obogaćivanje Peristila, u cijelom svijetu jedinstvenog i možda najznačajnijeg cjelovitog antičkog urbanog ambijenta, ili njegovu jeftinu i nekulturnu degradaciju. Da li se dohotku od prodaje nekoliko boca piva može nadoplatiti gubitak jedinstvenog monumentalnog antičkog ugođaja i doživljaja?

I jedan i drugi slučaj (a takvih je mnogo) srećom su, nadajmo se, prolaznog značaja i kulturnija društvena sredina naših nasljednika će ih se lako osloboditi.

Očiglednije narušavanje tradicionalnog ambijenta starog grada — i antičkog i onog kasnijeg — zacijelo predstavlja kaos i neukus natpisa trgovina, obrtničkih radnja i sličnog u njemu. Propisom je bilo zabranjeno postavljanje tabla s natpisima u starom dijelu grada, osim na samim vratnicama i ostakljenjima dotičnih lokala. Taj propis više nitko ne poštuje, ni korisnici ni zakonodavci. Postavljano je i pitanje: da li se to propisima smije kontrolirati i zabranjivati i tako oduzimati slobodu i živost spontanog postavljanja trgovačkih, obrtničkih, ugostiteljskih i sličnih natpisa u starom dijelu grada? Individualnost i kreativnost privlačnije su značajke od zakonskih propisa, koji redovito rezultiraju neinventivnošću i šablonom. Sjetimo se, međutim, da su nekada, od srednjeg vijeka pa nadalje, zanatski, trgovinski i slični »cimeri« bili

